

Kongressfest, Blå Hallen,
den 12 maj 1964.

Dalme

Politik - kamrater - det är att vilja något.

Socialdemokratisk politik det är att vilja förändringen därför att förändringen ger löften om förbättring, näring åt fantasi och handlingskraft, stimulans åt drömmar och visioner.

Men naturligtvis måste viljan ha en inriktning och förändringen ett mål. Vi socialister är förmättna nog att vilja något därför att idén är viljans drivkraft och vi är djärva nog att önska förändringen därför att förändringen kan göra utopier till verklighet.

x k a

Detta är fundamentalt. Ofta möter vi påståendet att ideologierna är döda, att de har mulnat sönder i vissna fraser som möjligen kan nyttjas att förvrida synen på människor men som förlorat sin förmåga att förnya, väcka och stimulera. Man går till storms mot ideologiernas förmenta vidskepelse med en frenesi som skulle fått Don Quijote att baxna och hans väderkvarnar att gista.

En bit på vägen kan man följa med. 1800-talets grandiosa tankebyggnader, försöken att finna en enhetsformel till förklaring och lösning av alla samhällets problem har korrigerats av en obönhörlig verklighet. Vi är alla starkt påverkade av dessa ideologier och vi har mycket att lära av dem. Vi kan inte

undgå att tjusas av logiken och symmetrien, av den tankens resning och den fantasins ljuskraft som möter i deras djärva planritningar. Vi kan också finna en analys av sociala och ekonomiska förhållanden som bevarar sin livsduglighet in i våra dagar.

Men vi tror inte längre på någon enhetsformel. Vi kan inte slå i skrifterna och finna absoluta svar och vi upplever oss inte som medverkande i en ödesbunden process. Det finns inte längre någon absolut sanning utan åtminstone två eller tre tänkbara sanningar, beroende på vilka värderingar man utgår ifrån och hur man tolkar en komplicerad verklighet. Skolbarnen i de kommunistiska staterna må rabbla citat från Marx och Lenin med samma fermitet som vår barndoms psalmverser och amerikanska industriorganisationer må utsprida skrifter som med i grunden samma trångsyn utlägger privatkapitalismens evangelium. För oss har den fria

debatten trätt i den spikade tesens ställe. Vårt öde är att ständigt ställa frågor och sakligt pröva på nytt, att betvivla auktoriteten och misstro auktoriteter. Vårt ansvar är att fördjupa vår kunskap, tänka självständigt och förankra våra idéer i en personlig övertygelse. Det ter sig kanske mindre grandios. Men det är vår frihet och vår ära.

Men angreppet mot ideologierna drivs än längre. Stundom avfärdar man ideologierna med en suck av lättnad och befrielse. Äntligen, säger man, kan vi frigöra oss från "det förflutnas döda hand" och från "framtidens kvävande hand". Äntligen kan vi övergå till att bedöma varje fråga efter sina egna meriter, efter de särskilda omständigheter som föreligger i det aktuella fallet.

Vi kan bli praktiska, realistiska och jordbundna. "Grå, dyre vän, är all teori. Och grönt är livets gyllene träd", citerar man ur Goethes Faust. Låt oss kasta teorin på skräphögen, låt oss välja livet.

Kanske kan detta låta bestickande. Likväl vågar jag med bestämdhet hävda: tag bort den långsiktiga viljeinriktningen med teorin och värderingar som grund och tag bort den känslomässiga övertygelsen som kraftkälla och politiken i demokratien blir grå och trist. Möjligen kan man på den vägen styckevis förbättra, men man kan aldrig förändra samhället. Möjligen kan man göra något annat, men man kan aldrig skapa något annorlunda. Går man framåt med nosen mot marken, utan perspektiv bakåt och utan att rikta blicken mot en framtid som sträcker sig längre än nästa kvartal, så kan man aldrig omdana samhället och då står man ständigt lika

oförberedd inför de problem som framtiden bjuder. Den historiska erfarenheten ger tydligt besked om att den dag det s.k. praktiska livets män driver ut idéerna från den politiska arenan, då öppnar man vägen för ett fortskridande förfall för politiken i demokratin.

En gång tidigare har jag citerat ett uttalande av president John F. Kennedy inför studenterna i Berlin. Han sade: "Så är vi alla visionärer och drömmare. Låt det aldrig bli sagt om denna generation att vi lämnade idéer och ideal åt det förflutna, beslutsamhet och rätlinjiga syften åt våra motståndare."

Vi skall lära av det förflutna och vi skall inte rädas utopierna. Det är min övertygelse att drömmen och framtidssamhället, förmågan till engagemang utöver den egna personliga intressesfären, behovet av idealföreställningar som drivkraft för

praktisk handling är det som lockat och lockar ungdom till politiken och till socialismen. Det är i de enskilda människornas engagemang som idéerna bevarar sin livskraft.

Låt mig ge några exempel och illustrationer.

För precis 24 år sedan talade Rickard Sandler på Ungdomsförbundets kongress. Det var år 1940, vid den tid då Hitlers pansardivisioner gick segrande fram i Europa. Norge, Danmark, Holland, Belgien, Frankrike hade fallit samma år. Slaget om Storbritannien pågick. Nazismens brutala våldsmakt triumferade, koncentrationslägren fylldes av olyckliga människor, offer för en förvriden rasteori som dömde dem till plåga, tortyr och förintelse.

Tolv år senare, 1952, återkom Rickard Sandler i denna talarstol. Det var vid den tid då Stalin-epokens terror nått

fram i flera av Europas gamla kulturnationer liksom i nya länder för vilka nationell frihet blev kommunistisk diktatur. "Den groteska självförgudningen i den nazistiska herrefolksideologien hade fått sitt motstycke i den kommunistiska panegyriken kring vad som, vederstyggligt nog, kallades socialismens fosterland." "Tilltron till den stora lögnen som osviklig bundsförvant åt det råa våldet" var densamma som tolv år tidigare. Hemvändande fångar och flyktingar kunde berätta om de slavläger för miljoner människor som var en väsentlig beståndsdel i kommunismens paradiset.

Rickard Sändlers anförande kretsade vid båda dessa tillfällen kring samma tema: den oförgämliga idén om människan. "Vi vilja förverkliga människovärdets princip" var hans budskap.

Varje människa bär sitt ändamål inom sig själv. Ingen får nedtryckas till att vara blott en annans redskap. Maktmänniskor och förtryckare må vinna tillfälliga triumfer. Men i historiens perspektiv krymper maktens verk. "Har väl människovärdets idé fått rotfäste ges ingen återvändo. Den kan i längden icke förlikas med underkastelse. Ur den spirar hoppet om frihet och kraften till frihet".

1964, tolv år senare, kan vi konstatera att de gångna åren givit triumfer och besvikelser, framgångar och nederlag för människovärdets idé. Våldsregimer har störtats, nya har kommit istället. Enskilda människor har fått uppleva frigörelsens glädje och självförverkligandets befrielse. Andra har lidit i desperation och förtvivlan, har offrats av våldet eller har offrat sig själva för en idé och en framtidsdröm.

Hitlers skräckvälde tillhör historien. Men fascismen lever ännu. I Düsseldorf står Auschwitzs böddlar inför domstolen. Världspressen följer uppmärksamt rättegången med sinne för vederstygglighetens detaljer. Men föga utrymme finns i nyhetsspalterna för de gruvarbetare i Francos Spanien som förmenas sin rätt och sin frihet.

Stalins skräckvälde tillhör också historien. Men dikta-
turen lever kvar. Och vi vet ännu inte hur vi skall bedöma den
frigörelse under snäva villkor som följde efter Stalin. Är det
allenast en krusning på ytan, ett medgivande på marginalen som
när som helst kan återkallas? Eller ser vi begynnelsen till en
process utan återvändo, där friheten om än liten föder nya krav
och nya förhoppningar därför att människovärdets idé slagit rot.

Är det bara ett tillfälligt skuggspel i mörkret eller skönjer vi den strimma av ljus som i de gamla sagorna drev nattens vidunder på flykten? Svaret på den frågan kan avgöra mycket av vår framtid.

I Berlin står muren - som en symbol för förtryck och förakt för människors rätt, men samtidigt som en symbol för våldets erbarmliga maktlöshet, dess oförmåga att vinna människors lojalitet, dess tvång att sätta fruktan istället för solidaritet.

Koncentrationslägren har blivit minnesmärken till varnagel och eftertanke och slavlägren kanske har tömts. Men i Sydafrika föser man människor samman, berövar dem möjligheten till arbete och utveckling, förbjuder dem att fritt röra sig därför att deras hudfärg är mörk och därför att de börjat kräva sin rätt.

"I sanning vi lever i dystra tider" skrev en gång

Bert Brecht. Men han skrev också följande ord:

"Orätten går i dag omkring med taktfasta steg.
Förtryckarna ställer in sig på tiotusen år.
Våldet försäkrar: Som det är förblir det.
Ingen röst hörs utom de härskandes röst.
Och på torgen säger utplundrarna: Först nu börjar vi.
Men bland de förtryckta säger många numera:
Vad vi vill går aldrig.

Den som lever ännu må inte säga: aldrig!
Det säkra är inte säkert.
Som det är förblir det inte.
När de mäktiga talat
skall de maktlösa tala.
Vem vågar säga: aldrig?
Vem beror det på om förtrycket fortsätter? På oss.
Vem beror det på om oket bryts sönder? Likaledes på oss
Den som är förlorad må kämpa!
Vem kan hejda den som förstått sin belägenhet?
Ty de besegrade av i dag är morgondagens segrare.
Och aldrig blir: ännu i dag. "

Dessa rader skrevs under nazismens segerår. De behåller sin aktualitet på grund av den trotsiga oförvägenheten och optimismen i en mörk tid. Men framför allt därför att dikten så klart bygger sin optimism på känslan av gemensamt ansvar.

På den punkten har vi nått ett stycke på väg sedan Brecht skrev sin dikt och sedan Ungdomsförbundet under krigsåren samlades till kongress. En metallarbetare från Västberlin som försmäktar i Ulbricht-regimens fångelser. En arbetare i Portugals saltgruvor som döms för att han sökt uppvigla till strejk. En student i Georgia eller Alabama som förmenas sin rätt att studera. En afrikan, ställd inför domstol i Pretoria eller Johannesburg för att han manat till motstånd mot apartheid. Det är enskilda människoöden, olika och särpräglade, men i grunden är de alldeles lika. Och de står inte ensamma i sin kamp.

Budet om deras öde går ut över världen. Känslan av revolt inför orättfärdigheten vet inga gränser. Den förmår starkare än någonsin att förena den unga generationen i upplevelsen av ett internationellt broderskap till människovärdets försvar. Förmågan att uppröras i nuet, viljan till engagemang och solidaritet över alla gränser blir ^{den} till ett värn för just den oförgängliga idén om människan.

För socialismen har människovärdet betytt mycket mera än mänskliga fri- och rättigheter. Människovärdet har förknippats med de sociala och ekonomiska villkoren och med frågan om samhällets organisation och struktur. När Hjalmar Branting tillfrågades varför han var socialist gav han det numera klassiska svaret: "Av övertygelse och rättskänsla... Och liksom mitt för-

stånd säger mig att vår syn på samhällsutvecklingen i huvudsak pekar rätt, så revolterar min känsla mot den sakernas ordning som dömer de ojämförligt flesta att stanna i växten och kväva sina bästa stämningars längtan."

Nyligen läste jag två romanserier. Per Anders Fogelströms romaner om Stockholm, Väinö Linnas om torparna i det finska Österbotten. De skildrar samma problem. Bondpojken Henning söker sig från svälten på landsbygden till den stora staden. Han söker arbete och bildar familj. Hans tillvaro får sin prägel av ett dominerande problem. Kommer han att få arbete i morgon eller nästa vecka och hur länge får han behålla arbetet? Om han får arbete, hur länge kommer han att orka, hur länge dröjer det innan tuberkulosen bryter ned honom? Och när arbetslösheten drabbar honom och sjukdomen och döden kommer, vad händer då med hans familj? Det är otryggheten och den ständiga orons vardag som

skildras.

Torparen Jussi Koskela i Österbotten bröt upp en myr på prästgårdens mark. Han odlar sitt korn och sin havre. Han bygger hus och bildar familj. Men jorden är inte hans. Prästgården tar ut dryga dagsverken för rätten att bruka den. När som helst kan åkrarna tas ifrån honom. Hans tillvaro präglas av detta: när ökar de dagsverkena, så att jag inte hinner bruka min jord och när tar de jorden ifrån mig? Det är återigen otrygghetens och den pinande orons vardag som skildras.

Två människoöden i olika miljö. De speglar båda ett samhälle som dömde de ojämförligt flesta att stanna i växten och kväva sina bästa stämningars längtan.

Det var i detta samhälle som arbetarrörelsen bröt fram och ställde kravet på människovärde och väckte visionen om trygghetens samhälle. För den tidens människor måste det ha tett sig som en verklighetsfrämmande utopi. Deras verklighet var så annorlunda. Men likväl eller kanske just därför hade visionen slagkraft. Den skärpte känslan av revolt mot det beståendes orättfärdighet. Orättvisan var inte ödesbestämd, det var samhället det var fel på. Man kunde också skönja ett samband mellan den eggande framtidsvisionen och det praktiska vardagsarbete som rörelsen uträttade. I Åsö-bergen växte studiecirkelarna fram och i Lill Jans-skogen och på Ladugårdsgärde började man samlas för att demonstrera. I föreningshuset i **B**entinkulma i Österbotten samlades man för att tala om "handä arrendilagen" som skulle ge torparna rätten att stanna på den jord de brukade. I dagens perspektiv ter sig reformkraven blivsgamma men arbetet med de

dagsaktuella problemen blev ett led i en långsiktig strävan. Framtidsvisionen gav framstegstro, handlingsvilja och sammanhållning. Så begynte samhällets omdaning.

Dagens socialdemokratiska ungdom har inte till uppgift att gå till storms mot det förflutnas orättvisor. Dess arbetsfält är dagens problem och framtidens möjligheter. Men vissa lärdomar och erfarenheter får vi aldrig glömma. Framför allt detta: socialdemokratien har kunnat nå framgång därför att vissa enkla och grundläggande idéer och värderingar ständigt drivit rörelsen framåt, ständigt "varit fältropet i strävandena att bereda människorna ett friare och rikare liv".

För det första: "Socialismen handlar om jämlikhet". Så skrev en gång en engelsk socialist, G.D.H. Cole. I alla tider och i alla samhällen har man sökt dela in människorna i fack och fallor med börden, den sociala ställningen eller penningen som

måttstock. Det som i alla tider och i alla länder och oberoende av åsiktsskillnader i övrigt förenat socialister är avskyn mot klassamhället och strävan till utjämning och lika värde. I ett samhälle som präglades av upprörande klassgränser, där klyftan gapade vid mellan fattig och rik gick de gamla socialisterna med självklarhet ut och hävdade principen om människors lika värde och ställde kravet att denna princip skulle komma till uttryck i en utjämning av de sociala och ekonomiska villkoren.

Otaliga är de argument som under decenniernas gång anförts till klassgränsernas öppna eller förtäckta försvar. Man åberopade Darwin och det naturliga urvalet. Man har hävdats att klassamhället är bra för kulturen därför att spänningar och konflikter mellan klasser skapar gynnsamma förutsättningar för skapande och framsteg. Ännu på 1950-talet utgav Nobelpristagaren Eliot en bok där han framhöll att om den ekonomiska ut-

jämningen drivs för långt kan civilisationens grundvalar komma att uppluckras. "Vi förstör våra uråldriga monument för att bereda en mark på vilken framtidens barbariska nomader skall slå läger med sina mekaniserade karavaner." Men han glömde att det inte torde finnas någonting så likriktat som ett stelt och hierarkiskt uppbyggt klassamhälle. Och han hade sannolikt inte studerat den av hans landsmän som påpekat att klassamhällets skilda symboler inte är uttryck för civilisation utan för barbari, närmast jämförliga med de gyllene ringar som primitiva folk brukar hänga i nosen på sina hövdingar.

Men de ekonomiska argumenten har dominerat. Stora inkomstskillnader är nödvändiga för arbetsviljan har man påstått. "Det måste löna sig att arbeta". I verkligheten har arbetsvilja och framstegstakt aldrig varit så hög som under den tid då klassgränserna börjat försvinna. Stora förmögenhetsskillnader har

sagts vara nödvändiga för sparandet. Men sparandet i det moderna samhället bärs upp av de många små spararna som tack vare välståndsutveckling och utjämning äntligen fått råd och möjlighet att spara. Stora förmögenhetsskillnader är nödvändiga för att riskvilligt kapital skall mobiliseras och för att bolagssystemet skall kunna fungera. Det argumentet har både bildligt och bokstavligt försvunnit in i ATP-fonderna.

Så har argumenten mot jämlikheten bit för bit smulats sönder. Det som återstår är emellertid att förverkliga jämlikheten. Vi behöver bara studera inkomststatistik eller förmögenhetsfördelning för att få en åskådlig bild av vad som ännu återstår. *Vad ska vi göra för att bli rikare än de som är fattigare? Vi behöver bara besöka en vanlig arbetsplats eller en lärosal vid våra universitet, restauranger eller butiker för att uppleva hur klassamhället i mycket ännu lever kvar.*

konferens under temat "Mot nya djärva mål". Framstående vetenskapsmän gav en fascinerande inblick i den tekniska och vetenskapliga utvecklingens hisnande snabba tempo. Så snabb är den ekonomiska framstegstakten att vi på 20 år kan fördubbla våra nuvarande resurser. Den utvecklingen ger oss möjlighet att förbättra levnadsvillkoren och att avskaffa bristerna i samhället. Glöm inte att den också ger oss möjlighet att äntligen avskaffa klassamhället. Men det målet når vi inte automatiskt. Det kräver en ständig anspänning av idé och vilja.

För det andra: socialismen är en frihetsrörelse. Vårt mål är frihet, så långt möjligt, från de yttre förhållandenas tryck, frihet för den enskilda människan att utveckla sin egenart, valfrihet för individen att forma sin tillvaro efter egna önskningsar.

Socialister har alltid vetat att den friheten når vi ej på det hänsynslösa egenintressets väg. Individualism är icke liktydigt med förmågan att hävda sig mot andra. Människorna hör samman, söker gemenskap och behöver solidaritet. Tidigt stod lärdomen klar: ensamma förmår vi föga, går vi samman kan vi uträtta storverk. Visionen om ett samarbetets och solidaritetens samhälle blev ett idéernas framtidsmål men också en praktisk handlingslinje.

Alltid har vi beskyllts för att välja tvång och skapa ofrihet. De krökta ryggarnas samhälle och frihetens förfall, PHM och näringslivets förkvävande, tvångspension och Sam Nilsson - de ter sig i dag som monster ur det förflutna. En gång användes de för att injaga fruktan hos människorna. I dag vet vi att den frihet vi nått till väsentlig del är resultatet av att socialdemokratien konsekvent sökt tillämpa solidaritetens idé och samarbetets metod.

Men ännu är friheten villkorlig och begränsad. Det är inte svårt att med samhällskritikens sökarljus gå ut i dagens svenska samhälle och finna brister, hinder för människornas fria utveckling. Ni känner dem alla. Det handlingsprogram som förelagts kongressen och det motionshäfte som ni debatterar är en utmärkt redovisning av angelägna arbetsuppgifter. De flesta

av dem innebär ökade krav på samhället, en uppfordran till beslutsam handling för att mötamänniskornas förväntningar och för att tillvarata framtidens möjligheter.

Skall vi i det läget gå ut till människorna och säga: Samhället är ett hot mot individens frihet, den offentliga sektorn är en fara, de statliga investeringarna måste hållas tillbaka och skattesänkningen är vår viktigaste sociala reform? Gör vi det, då hamnar vi i en hopplös motsättning mellan idé och verklighet, i en olöslig konflikt mellan medvetandet om problemen och förmågan till praktisk handling.

Men om vi istället säger på följande sätt: Framtiden bjuder oss väldiga möjligheter och problem. Dem kan vi endast lösa om vi bestämmer oss för att i samverkan satsa på att tillvarata den nya teknikens möjligheter, fullfölja välfärdspolitiken, skapa en samhällsorganisation som effektivt kan tjäna

människorna. Frihet når vi inte mot samhället utan till väsentlig del genom samhället. Vi låter oss inte av fördomar hejdas att beslutsamt gripa oss an med de problem som för människorna är angelägna. Då kan vi nå den samklang mellan idé och praktisk handling som är framstegets förutsättning och stimulans.

I en engelsk vetenskaplig tidskrift skrev nyligen en engelsk biolog som tillika är ordförande i biologernas internationella organisation en artikel om samhället år 1984. Han slutar med följande ord: "Utvecklingen kommer säkerligen att med något av hänsynslös kraft lära oss att ett rikare liv för den enskilda människan förutsätter insatser - ifråga om bostäder, arbetsplatser, transportsystem o,s,v. - av en sådan storlek att endast samhället som helhet kan företa dem. Och samhället kommer att ha de produktiva resurserna att göra det på ett

effektivt sätt. Ökning av välstånd och fritid bör år 1984 ha tvingat oss att överge som en avgörande drivkraft för mänsklig strävan den konkurrens en mot alla som vi hittills i så hög grad har förlitat oss på. Vi kommer att betrakta den enskilda människan som ett samverkande element i ^{den samhället} samhället självt som en mera funktionerande del av naturen. Och det kan verkligen anses som ett steg framåt mot högre visdom".

Visionen om en gemenskap mellan människorna och om ett samverkans och solidaritetens samhälle växte fram ur fattigdom och nöd. Den har samma livskraft i dagens samhälle. Det måste för dagens generation kännas som en ovärderlig styrka att våra idéer så uppenbart står i takt med tiden och i samklang med utvecklingens egna krav.

Men låt mig till sist återvända till det som från begynnelsen givit så mycket av känslomässigt innehåll åt socialismens strävan ⁱ och den internationella solidaritetens ^{en i den} svägen.

Att se ut över gränserna innebär att uppleva kontraster och konflikter: mellan frihet och förtryck, mellan välstånd och djupaste elände, mellan fredligt arbete och förtärande förstörelse, mellan ljusa löften och skrämmande hot.

Föga förslår orden att skildra den verklighet de är avsedda att täcka. Och lätt blir allmänna talesätt tomma på innehåll.

Denna vår har vi diskuterat hur man bäst skall komma till rätta med de problem som skapas av vårt överskott på potatis. Men på ögats näthinna har jag minnen av barn som svälter, av människor som präglats av hungerns förnedring.

Vi upplever en enastående expansion av det svenska utbildningsväsendet. Vi drar med rätta upp planritningar för en 11- eller 12-årig ungdomsskola för alla. I Afrika och Sydamerika är det ganska få barn som får någon utbildning alls. Det berättas att barnen och deras föräldrar sitter i gräset tätt utanför de primitiva skolhusen i förhoppning att genom fönstret uppsnappa något av vad läraren säger.

Vi har världens högsta bostadsbyggande, men upplever med rätta bostadsbristen som vårt största sociala problem. Går man en kväll på gatorna i Calcutta i Indien, så får man ofta gå mitt ute i gatan. Ty på trottoaren ligger människorna

tätt packade, barn och gamla. Därför att de inte har någon annanstans att bo.

Detta är vår värld. Av den är vi beroende. Mot den har vi ansvar.

Röster höjs ibland som säger: Vad nyttar det att vi finputsar i vårt land, när människorna ute i världen lever i utsäglig fattigdom? Det är en konservativ felsyn. För rätt få år sedan var Sverige också ett u-land. Gynnsamma omständigheter gav oss möjlighet att bryta nya vägar. Vår förpliktelse mot människorna ute i världen är att visa att vi inte stagnerar i självbelåtenhet utan har förmåga att ständigt gå vidare framåt.

Men vi måste se vår gärning i ett internationellt perspektiv och förena önskan att forma vårt eget samhälle med internationellt ansvar och internationell solidaritet.

Idéerna är döda säger somliga. Ungdomen går till dukat bord säger andra, till ett samhälle som byggts färdigt. Vårt svar är: vi står ännu bara i begynnelsen. Den demokratiska socialismen har aldrig tett sig mera nödvändig, aldrig haft större uppgifter än i den framväxande solidaritetens värld. Kampen för idéerna ^{är} ~~ter sig~~ för dagens unga socialister ^{är} ~~måhända~~ mera lockande och tjusande än någonsin. Å ena sidan känner vi problemens svårighet, å andra sidan är vi medvetna om våra möjligheter. Vi går mot framtiden med kunskapen som instrument och övertygelsen som drivkraft. Och uppgiften kan aldrig bli för stor. Ty politik - kamrater - det är att vilja ^{måga}.